

Suodnos bračne ljubavi (*amor coniugalis*) i ženidbene privole (*consensus matrimonialis*) prema *GS* i *CIC**

Zdenko Ilić**

Sažetak

Ljudski govoreći, ženidba se čini kao najprirodniji i najintimniji oblik za ostvarenje međuljudskog odnosa muškarca i žene koji ljubeći jedno drugo ulaze u zajednicu svega života, u ženidbu. Barem kada je riječ o zapadnim zemljama, ljubav je solidan razlog za sklapanje ženidbe te potreban uvjet za njezin uspjeh. Namjera ovog članka je predstaviti ljudsku ljubav u suodnosu prema ženidbi pod kanonsko-pravnim vidom, napose analizirajući odnos bračne ljubavi i ženidbene privole.

Ključne riječi: bračna ljubav (*amor coniugalis*), ženidbena privola (*consensus matrimonialis*), brak, ženidba, *Gaudium et spes*, kanonsko ženidbeno pravo

Uvod

Bog, koji je stvorio čovjeka iz ljubavi, poziva ga također na ljubav, što je temeljni i urođeni poziv svakog čovjeka jer je stvoren na sliku i priliku Boga koji jest Ljubav. Stvorivši čovjeka kao muškarca i ženu, njihova međusobna ljubav postaje slika božanske ljubavi kojom Bog čovjeka ljubi. Takva ljubav muškarca i žene najizvršnije se očituje u ženidbi, koja je »po svojoj naravi usmjerena k dobru ženidbenih drugova te k radanju i odgajanju potomstva« (kan. 1055 § 1).

S vremenom i evolucijom modernoga društva i kulture pojavljuju se pitanja o istinskoj naravi ljudske ljubavi koja se ostvaruje u braku/ženidbi te pokušaji definiranja iste u svjetlu kanonskog nauka o ženidbi. Nadalje, sve se više čuje prigovor vjernika (i onih koji se takvima ne smatraju) da braka ili ženidbe više nema kada nestane bračne ljubavi među supružnicima. Oni tu svoju tezu temelje na nestanku onih osjećaja — emotivnih, afektivnih, psiholoških, ljudskih — zbog kojih su i sklopili brak/ženidbu, a koji su s vremenom i životnim poteškoćama

* *GS* — *Gaudium et Spes* (Radost i nada), pastoralna konstitucija II. vatikanskog sabora; *CIC* — *Codex Iuris Canonici* (Zakonik kanonskog prava).

** Dr. sc. Zdenko Ilić, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Hrvatska. E-pošta: zdenko.ilic@os.t-com.hr

nestali. No, je li to uistinu tako? Može li nestanak ili umiranje bračne ljubavi biti uzrok prestanka njihove zajednice svega života, to jest ženidbe? Na temelju tih i sličnih pitanja, namjera nam je pokušati objasniti sadržaj i značenje izraza *bračna ljubav*. Osim toga, želimo vidjeti utječe li bračna ljubav na ženidbenu privolu te, ako je odgovor pozitivan, na koji način i kakve bi pravne posljedice mogla imati na samu ženidbu.

Pri pokušaju davanja odgovora na postavljena pitanja, slijedit ćemo tekst Saborske konstitucije *Gaudium et spes* o braku/ženidbi i bračnoj ljubavi te kanonski nauk o ženidbenoj privoli prema važećemu Zakoniku kanonskoga prava.

1. *Amor coniugalis ili bračna ljubav*

U svakom ljudskom biću prisutna je želja za ostvarenjem savršene ljubavi u kojoj je moguće potpuno se darivati drugomu, biti prihvaćen i biti ljubljen. Podrijetlo takve želje nalazi se u urođenoj potrebi za Bogom. Ta iskonska želja ljubiti i biti ljubljen nije samo neki puki osjećaj ili slijepi impuls nekontrolirane strasti ljudskog bića, nego je ona cjelokupna usmjerenost jedne osobe prema drugoj koja se očituje u činu volje »kojim ženidbeni drugovi postaju jedno tijelo« (kan. 1061 §1).

Pri tom hodu do ostvarenja takve međusobne ljubavi, ljudsko nam iskustvo govori da je spomenuta ljubav između muškarca i žene po svojoj naravi ograničena i vrlo često upada u razočaranje. Očekivati od jednog bračnog para ljubav bez granica, bez nesavršenosti i razočaranja znači ne razumjeti svakidašnja nastojanja, žrtve, odricanja i odgovornosti ne bi li uspio njihov odnos. Unatoč ljudskim ograničenjima i nesavršenostima, bračni život omogućuje supružnicima neprestani ljudski i psiho–afektivni rast, koji ih vodi prema zreloj i autentičnoj ljudskoj i bračnoj ljubavi.

Stoga je pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*¹ svratila pozornost na ljudsku i bračnu ljubav, čime je učinila veliki iskorak i napredak pri razumijevanju njezine naravi i važnosti, napose u kontekstu braka ili ženidbe. Saborski nauk o braku/ženidbi i obitelji nalazimo u brojevima 47–52 pod naslovom *Promicanje dostojanstva ženidbe i obitelji*. Podnaslovi tog poglavlja su: Ženidba i obitelj u suvremenom svijetu (br. 47); Svetost ženidbe i obitelji (br. 48); Bračna ljubav (br. 49); Plodnost braka (br. 50); Bračna ljubav uskladen s održanjem ljudskog života (br. 51); Skrb sviju oko promicanja dobra ženidbe i obitelji (br. 52). Zanimaju nas samo brojevi 48–50, koji tumače što je ženidba, što je bračna ljubav i koja je njezina svrha te kakav je međusobni odnos bračne ljubavi i ženidbene privole.²

1 U analizi teksta saborske konstitucije koristimo zadnju verziju prijevoda iz 2008., koju je izdala Kršćanska sadašnjost pod naslovom: *Drugi vatikanski koncil, Dokumenti*, VII. izdanje popravljeno i dopunjeno, Zagreb, 2008.

2 Zanimljivo je da latinski tekst Saborske konstitucije i Zakonik kanonskoga prava upotrebljavaju isti izraz *matrimonium*, dok najnoviji hrvatski prijevod GS–a nekad koristi naziv *brak* a nekad že-

GS 48 ovako definira brak/ženidbu: »intimna zajednica bračnog života i bračne ljubavi koju je Stvoritelj utemeljio i providio vlastitim zakonima, uspostavlja se ženidbenim savezom, odnosno neopozivom osobnom privolom«. ³ Zakonik kanonskoga prava, pak, u kan. 1055 §1 definiciju ženidbe nadopunjuje sljedećim elementima: »ženidbeni savez kojim muška osoba i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru ženidbenih drugova te k radanju i odgajanju potomstva Krist Gospodin uzdigao je među krštenima na dostojanstvo sakramenta«. ⁴ Kao što vidimo, sadorska definicija braka kao »intimna zajednica bračnog života i bračne ljubavi« nije ušla u završni tekst Zakonika, nego tradicionalna formula »zajednica svega života« (usp. kan. 1055 §1). Ta zajednica svega života usmjerena je *na dobro suprug* te *na radanje i odgajanje potomstva*, koje su ujedno i vlastite svrhe ženidbe. O tim svrhama ženidbe Drugi vatikanski sabor nije promišljao jer se više bazirao na važnosti same bračne ljubavi.

Kada je riječ o bračnoj ljubavi, GS 49 ne donosi njezinu konkretnu definiciju, nego polazi najprije od ljudske ljubavi koja je, obuhvaćajući dobro čitave osobe, »kadra posebnim dostojanstvom obogatiti tjelesna i duševna očitovanja te ih oplemeniti kao elemente i posebne znakove bračnog prijateljstva«. Takva ljudska ljubav ne samo da združuje božansko i ljudsko u supružnicima, nego ih i vodi »slobodnom i uzajamnom darivanju samih sebe i obistinjuje se nježnim osjećanjem i djelom te prožima sav njihov život«. Posljedično tomu, bračna se ljubav »usavršuje i raste svojim velikodušnim izvršavanjem«.

Nadalje, Sabor ističe da bračna ljubav nije samo neka erotska privlačnost između supružnika, koja zbog ljudskog egoizma »brzo i jedno iščezava«, nego se »posebno izražava i usavršuje samim bračnim činom« koji, izvršen na ljudski način, »označuje i njeguje međusobno darivanje kojim se supruzi radosna i zahvalna srca uzajamno obogaćuju«.

Takav personalistički pristup Sabora prema zajedništvu muškarca i žene u svjetlu bračne ljubavi ističe posebnost njihova htjenja i nakane ulaska u brak te stvaranje intimne zajednice života i ljubavi. Specifikum tog njihova zajedništva je »u tome što dvije osobe međusobno daju i primaju ne ono što imaju nego ono što jesu, a to se odnosi na sve ono što ulazi u ljudsku osobnost i egzistenciju«. ⁵

U ZKP-a iz 1983. ne nalazimo izraz bračna ljubav ili *amor coniugalis* na temelju kojega muška i ženska osoba ulaze u brak, nego Zakonodavac naučava da ženidba nastaje privolom stranaka »zakonito očitovanom između pravno spo-

nidba. Taj isti pojam Zakonik kanonskoga prava prevodi nazivom ženidba. Ne ulazeći u njihovu semantičku analizu, radi lakšeg shvaćanja materije, koristit ćemo oba izraza.

3 GS 48: *Intima communitas vitae et amoris coniugalis, a Creatore condita suisque legibus instructa, foedere coniugii seu irrevocabili consensu personali instauratur.*

4 Can. 1055 §1. *Matrimoniale foedus, quo vir et mulier inter se totius vitae consortium constituunt, indole sua naturali ad bonum coniugum atque ad prolis generationem et educationem ordinatum, a Christo Domino ad sacramenti dignitatem inter baptizatos evectum est.*

5 Slavko Zec, *Ženidbena privola i psihički život osobe. Psihološko–kanonska analiza ženidbene privole, Bogoslovska smotra*, 78 (2008) 3, 654.

sobnih osoba koju ne može nadomjestiti nikakva ljudska vlast« (kan. 1057 §1). U drugom, pak, paragrafu nalazi se kanonski nauk o ženidbenoj privoli: »ženidbena privola čin je volje kojim muška osoba i ženska osoba neopozivim savezom sebe uzajamno predaju i primaju da uspostave ženidbu« (kan. 1057 §2).

GS 50 nosi naslov *Plodnost braka*, u kojem izlaže crkveni nauk o usmjerenosti bračne ljubavi »prema rađanju i odgajanju potomstva«. Supruzi su, stoga, pozvani »svoju zadaću ispunjati s ljudskom i kršćanskom odgovornošću«. O usmjerenosti ženidbe prema stvaranju novog života Saborski dokument izričito kaže da to nije jedina svrha ženidbe: »Ženidba, međutim, nije ustanovljena samo radi rađanja; sama narav nerazrješivog saveza između osoba i dobro potomstva, naimе, zahtijevaju da se uzajamna ljubav suprugā također iskazuje u pravom redu, da napreduje i sazrijeva. Stoga i kad nema često tako željkovane djece, ženidba ostaje kao zajednica i zajedništvo čitavog života te zadržava svoju vrijednost i nerazrješivost.«

Tim kratkim osvrtom na gore spomenute brojeve možemo reći da saborski nauk ne donosi ništa novoga, nego izriče tradicionalni pristup poimanja ženidbe u svjetlu novih potreba čovjeka i današnjeg društva. Prema GS, nauk o braku/ženidbi te nauk o bračnoj ljubavi možemo sažeti sljedećim riječima:

- a) Sabor je svoju pozornost prema bračnoj ljubavi usmjerio na pastoralno gledište a ne na tehničko–pravno (GS 48).
- b) Sabor nije predložio neki popis niti hijerarhiju svrhā ženidbe.
- c) Ženidba je po svojoj naravi usmjerena prema rađanju i odgajanju potomstva (GS 49).
- d) Sabor eksplicitno govori da postoje i druge svrhe ženidbe, ali ih konkretno ne navodi (GS 50).
- e) Te druge svrhe ne smiju biti zapostavljene niti manje cijenjene (GS 50).

Iako je Sabor dao važno mjesto bračnoj ljubavi u kontekstu ženidbe, ostaju neka otvorena pitanja, kao primjerice: Koje mjesto zauzima bračna ljubav s obzirom na svrhu ženidbe, njezina dobra, bit i vlastitost? Ima li bračna ljubav ikakvu pravnu i kanonsku važnost na sam sakrament ženidbe, napose na ženidbenu privolu?

Da bismo mogli dati odgovore na postavljena pitanja, najprije je potrebno ispravno shvatiti samo značenje termina *bračna ljubav* ili *amor coniugalis*. Postoje različiti pristupi tumačenju bračne ljubavi. Mi ćemo ih pokušati analizirati u svjetlu crkvenog učiteljstva, slijedeći nauk konstitucije *Gaudium et Spes*. Po najprije ćemo promišljati o tome što bračna ljubav nije, da bismo mogli doći do onih bitnih elemenata koji govore što bračna ljubav jest.

1.1. Negativni odgovori⁶

Prije nego pokušamo dati pozitivan odgovor na postavljeno pitanje, želimo donijeti nekoliko odgovora što sve nije bračna ljubav.

Bračna ljubav ne može se poistovjetiti sa ženidbenom privolom. Ona je jedan *habitus*, duboko životna i trajna stvarnost, psihološka datost koja je podložna rastu, sazrijevanju, promjenama, pa čak i iscrpljenosti i istrošenosti, zbog čega se može pretvoriti i u mržnju. To je razlog zašto GS 49 poziva supružnike da svoju bračnu ljubav »hrane i njeguju«. S druge pak strane, ženidbena privola, valjano dana i primljena, nema više utjecaja na *matrimonium in facto esse*, tj. zajednicu svega života.

Bračna ljubav ne može se poistovjetiti sa samom ženidbom. Naravno da ona vodi prema ženidbenoj zajednici *svega života*, ali se ne može poistovjetiti s njom. Drugim riječima, ženidbu kao ujedinjenje dviju osoba, pravno govoreći, čini skup prava i obveza nastalih na temelju valjano dane i primljene privole. Ta prava i obveze supružnike obvezuju, neovisno o njihovoj bračnoj ljubavi, koja čak s vremenom može i nestati.

Bračna ljubav ne može se poistovjetiti s darivanjem samoga sebe ženidbenom drugu, nego je to darivanje posljedica bračne ljubavi. To međusobno darivanje, shvaćeno kao pravni čin, ostvaruje se u trenutku izricanja privole, to jest kada se kontrahenti »uzajamno predaju i primaju da uspostave ženidbu« (GS 48; kan. 1057 §2). Ukoliko se dogodi da bračna ljubav nestane, pravni učinci međusobnog darivanja i prihvaćanja i dalje ostaju.

Bračna ljubav ne može se poistovjetiti s objektivnim svrhama ženidbe. GS 50 daje veliku važnost bilo bračnoj ljubavi bilo objektivnim svrhama ženidbe, ali ih ni na koji način ne izjednačuje. GS ne predlaže bračnu ljubav kao svrhu ženidbe, niti je promatra kao čistu psihološku datost. Prema GS, bračna ljubav dolazi od Boga te uz pomoć nje supružnici mogu ostvariti svrhe ženidbe, bilo kroz altruizam — *rađanje i odgajanje potomstva* — bilo kroz objektivne svrhe — *dobro ženidbenih drugova* — u smislu sreće i međusobnog usavršavanja supružnika u svim njihovim dimenzijama.

Bračna ljubav ne može se poistovjetiti sa *zajednicom svega života*. Svrha bračne ljubavi je učiniti mogućom tu zajednicu svega života na temelju življenja osobnih svrha ženidbe i altruističkog darivanja jedno drugomu.

Bračna ljubav ne može se poistovjetiti s antropološkim i transcendentalnim poimanjem supružničke ljubavi. Naime, jedna je datost seksualni instinkt koji supružnike usmjeruje jedno prema drugomu, a druga, pak, datost je amor–ljubav kao takva, koja je usmjerena na samu osobu.

1.2. Pozitivni odgovori

Vidimo da nije lako pozitivno odrediti značenje bračne ljubavi koju nalazimo u *Gaudium et Spes*. Zanimljivo je pogledati, u kratkim crtama, disputu saborskih

6 Usp. Mario F. Pompedda, *Studi di diritto matrimoniale canonico*, Milano, 2002, 41–47.

Otaca o *amor coniugalis*, koju nalazimo u *Relatio ad Schema receptum*.⁷ Iako ne nalazimo potpuni opis sadržaja bračne ljubavi, ipak imamo određene elemente prema kojima bračna ljubav nije samo običan instinkt, niti je ona izričaj požude, nego je riječ o ljubavi koja se očituje kroz prijateljstvo i traži/želi dobro drugoga. Ta bračna ljubav po Kristovoj ljubavi biva uzdignuta na sakrament.

Osim tih karakteristika, prema mišljenju prof. Navarettea⁸, potrebne su i sljedeće kojima se nadopunjuje bogatstvo sadržaja bračne ljubavi:

- cjelovitost: bračna ljubav predaje se supružniku sa svim svojim sadržajem;
- recipročnost: duboka potreba supružnika da se odgovori istom takvom ljubavi;
- jedinstvo: nagonska potreba međusobnog približavanja i fizičkog sjedinjenja s ljubljenom osobom;
- ekskluzivnost: uključuje uzajamnost i isti intenzitet bračne ljubavi s obje strane;
- trajnost: intimna povezanost u kojoj bračna ljubav nikada ne prestaje;
- darovanost: intimna potreba za međusobnim darivanjem i žrtvovanjem radi sreće i nutarnjeg psiho–afektivnog ispunjenja supružnika;
- plodnost: nastojanje da bračna ljubav ne ostane zatvorena u sterilnost vlastitoga egoizma, nego da se otvori prema rađanju i odgoju potomstva.

Tako postavljene stvari dovode do zaključka da je riječ o idealnom poimanju bračne ljubavi, ali to još uvijek nije njezino pravno značenje. Stoga su nam potrebne i druge karakteristike da bismo mogli govoriti o minimalnom identitetu bračne ljubavi. To su:

- spremnost za seksualni odnos koji uključuje *ius in corpus* ili *pravo na tijelo*;
- namjera za minimalnim »bračnim osjećajem« koji omogućuje da intimno sjedinjenje supružnika bude ostvareno na ljudski način sa željom neisključenja stvaranja potomstva;
- namjera za zajedničkim stanovanjem i uzajamnom pomoći;
- namjera trajnosti i isključivosti u ljubavi.

Iz gore opisanih karakteristika možemo sažeto reći da je bračna ljubav besplatno i cjelovito darivanje jedne osobe drugoj te primanje druge osobe s istom nakanom. Posljedica je to otvorenosti prema drugoj osobi, koja se očituje u tjelesnom dijalogu bračnog sjedinjenja.⁹

7 Usp. Urbano Navarrete, *Structura iuridica matrimonii secundum Concilium Vaticanum II. Momentum iuridicum amoris coniugalis*, Roma, 1994, 110.

8 Usp. Urbano Navarrete, *Derecho matrimonial canónico. Evolución a la luz del Concilio Vaticano II*, Madrid 2007, 140.

9 Usp. Mario F. Pompedda, *Studi di diritto matrimoniale canonico*, 58–60.

2. *Consensus matrimonialis* ili ženidbena privola

Smatramo da sada, na temelju izrečenih karakteristika, možemo analizirati suodnos između bračne ljubavi i ženidbene privole.¹⁰ Namjera nam je odrediti ima li bračna ljubav ikakvu pravnu snagu u kanonskoj strukturi sakramenta ženidbe, odnosno, je li ona bitan element da bi uopće mogao nastati ženidbeni vez.

Bitni preduvjeti privole, kao što je sposobnost htjeti i željeti, iako su apsolutno potrebni kako bi se privola mogla izreći, tehnički se ne mogu smatrati bitnim elementima privole *in se*. Analogno tomu, pitamo se je li moguće izreći pravu privolu bez ljubavi? Čini se da je potreban barem minimum ljubavi kako bi volja bila pokrenuta da izrekne čin kojim uzima drugoga za svog muža ili ženu. Ako je tako, onda možemo reći da je *bračna ljubav* bitna pretpostavka i preduvjet za izricanje ženidbene privole. Međutim, treba reći i to da volja može biti pokrenuta i zbog nekih drugih motiva koji su, prema osobnom sudu zaručnika, uzrok izricanja privole, a koji objektivno ne pripadaju samoj naravi ženidbe. To mogu biti, primjerice, ekonomski ili politički motivi, socijalni status i ugled itd.

Imajući to na umu, GS 48 definira ženidbenu privolu na dva načina: privola *in se* kao ljudski čin kojim se »supruzi uzajamno predaju i primaju«, odnosno kao čin volje »kojim obadvije stranke međusobno predaju i primaju trajno i isključivo pravo na tijelo, u odnosu na one čine, koji su po sebi prikladni za rađanje djece« (kan. 1081 §2 CIC 1917). Dakle, razlikujemo dva aspekta izricanja privole: čin u sebi kao psihološka i pravna stvarnost koja je djelatni uzrok ženidbe te kao objekt ili sadržaj tog čina, odnosno kao objekt privole.

Privola kao psihološka i pravna stvarnost formalno nije čin ljubavi. Ona je čin volje kojim se zaručnici uzajamno predaju i primaju, čime nastaje ženidbeni savez ili zajednica svega života. Djelatni uzrok tog ugovora formalno nije ljubav, nego čin volje koja sklapa taj ugovor. Ali nema sumnje da je ženidbena privola, objektivno gledajući, također i čin ljubavi.

Nadalje, puno je delikatnije i važnije pitanje je li bračna ljubav bitan objekt ženidbene privole, ili je ona njezin barem bitan element? Da bismo mogli odgovoriti, moramo vidjeti što spada u objekt ili sadržaj ženidbene privole. Zaustavit

10 Donosimo popis autora koji su najviše doprinijeli boljem razumijevanju odnosa bračne ljubavi i ženidbene privole: Urbano Navarrete, *Structura iuridica matrimonii secundum Concilium Vaticanum II. Momentum iuridicum amoris coniugalis*, Roma, 1994; Urbano Navarrete, *Amor coniugalis et consensus matrimonialis*, *Periodica* 65 (1976) 619–632; Mario F. Pompedda, *L'amore coniugale e il consenso Matrimoniale*, *Quaderni Studio Rotale* VII (1994), 29–69; Francisco Gil Hellín, *El lugar propio del amor conyugal en la estructura del matrimonio segun la Gaudium et Spes*, *Annales Valentinus* 6.11, (1980), 1–35.; S. Lener, *L'oggetto del consenso e l'amore nel matrimonio*, u: Razni autori, *L'amore coniugale*, Città del Vaticano, 1971.; R. Llano Cifuentes, *A relevancia jurídica de amor conyugal*, *Ius Canonicum* 30 (1990), 268?; Mario F. Pompedda, *Studi di diritto matrimoniale canonico*, II, Milano, 2002.; Javier Hervada, *Studi sull'essenza del matrimonio*, Milano 2000.; López Illana Francisco, *Sviluppo dell'amore coniugale nella struttura giuridica del matrimonio*, Città del Vaticano, 2012.

ćemo se na pravnim elementima objekta privole i pravnim učincima iste, podijeljenima u tri kategorije: sporedni, integralni i bitni elementi.¹¹

Sporedni elementi: različita pravna uređenja imaju vlastitu normativu institucije ženidbe u odnosu na prava i obveze supružnika. Kontrahenti, u većini slučajeva, namjeravaju sklopiti ženidbu kako je normira vlastito pravno uređenje. No, očito je da među učincima koje pozitivno pravo pridodaje ženidbi ima i mnogih sporednih, kao, primjerice, kada prema civilnomu zakonodavstvu žena preuzima prezime svojega muža. Ti su učinci barem implicitno željeni od strane kontrahenata te se može reći da pripadaju elementima privole, ali po svojoj naravi sporednim s obzirom na samu narav ženidbe.

Integralni elementi: to su oni koji, iako nisu esencijalni naravi ženidbe, po samoj svojoj naravi integriraju se u ženidbu. Tipičan primjer integralnog elementa kod sklapanja ženidbe je pravo i obveza na *zajednicu svega života*. Očito je da *zajednica svega života* nije nešto sporedno koje je odredio ljudski zakonodavac, nego ona pripada samoj strukturi institucije ženidbe, onako kako ju je Bog zamislio.

Bitni elementi: to su oni koji ne mogu nedostajati u sadržaju ženidbene privole jer oni pripadaju samoj strukturi ženidbe. Tko kani sklopiti ženidbu, ne može ne željeti, barem implicitno, odnos muž–žena. Nedostatak takvog elementa doveo bi do toga da čin volje ne bi bio valjani izričaj ženidbene privole.

3. *Objekt ženidbene privole*

Vrlo važna i osjetljiva problematika je pitanje bitnog objekta ženidbene privole, to jest je li bračna ljubav objekt ženidbene privole, ili je ona, u najmanju ruku, njezin bitan element? Pogledajmo što nam o tome govori GS 48, u kojem nailazimo na tri različita izričaja¹² koji se odnose na objekt ženidbene privole.

»Tako po ljudskom činu ... nastaje — također pred društvom — po božanskoj uredbi čvrsta ustanova.«¹³ Tom rečenicom izriče se cjelovitost učinaka koji proizlaze iz dane privole, čak i onih sporednih, koji su pridodani ženidbi po ljudskom zakonu. Osim njih, pastoralna konstitucija *Gaudium et Spes* naglašava i bitne elemente, a oni proizlaze iz izričaja »po božanskoj uredbi«. Stoga, i božanski i ljudski elementi određuju ženidbenu ustanovu u konkretnom društvu. Ono pak ima obvezu svojim pravnim uređenjem nadopuniti bitne elemente na dobro same ljudske zajednice.

»Intimna zajednica bračnog života i bračne ljubavi, koju je Stvoritelj utemeljio i providio vlastitim zakonima, uspostavlja se ženidbenim savezom, odnosno neopozivom osobnom privolom.«¹⁴ I bitni i integralni elementi ženidbenog ugo-

11 Usp. Piero Pellegrino, *Il consenso ed il suo oggetto* (can. 1057, 1100 e 1107), u: Razni autori, *Diritto matrimoniale canonico*, Vol. I., Città del Vaticano, 2002, 167–170.

12 Usp. Urbano Navarrete, *Derecho matrimonial canónico*, 146–147.

13 GS 48: *Ita actu humano... institutum ordinatione divina firmum oritur, etiam coram societate.*

14 GS 48: *Intima communitas vitae et amoris coniugalís, a Creatore condita suisque legibus instructa, foedere coniugii seu irrevocabili consensu personali instauratur.*

vora sadržani su u tom saborskom teološkom izričaju. Prema Božjemu naumu, ženidbena ustanova očituje se u intimnoj zajednici svega života i u bračnoj ljubavi, koja se izriče na mnoge načine, ovisno o potrebama ljudi, vremena i prostora. Međutim, ne možemo reći da su ta dva elementa — intimna zajednica i bračna ljubav — bitni elementi same ženidbe, odnosno takvi da barem implicitno moraju biti željeni u činu volje pri sklapanju ženidbe.

»Tako po ljudskom činu, kojim se supruzi uzajamno predaju i primaju, nastaje... po božanskoj uredbi čvrsta ustanova.« Smatramo da jedino u tom trećem izričaju imamo izrečen objekt privole, no on nije do kraja jasan. Naime, *Gaudium et Spes* kao objekt privole stavlja *uzajamno predanje i primanje supružnika*, ali ne specificira prirodu tog uzajamnog predanja i darivanja. Da bi se točno odredio objekt ženidbene privole, nije dovoljno odrediti materijalni objekt, nego je potrebno odrediti i njezin formalni objekt.

Izričaj da »se supruzi uzajamno predaju i primaju« može se prihvatiti samo ako se odnosi na točno određeno predanje–prihvatanje: predanje vlastite osobe bezuvjetno se odnosi samo na njezino djelovanje, ali ne na nju kao osobu. Niti cjelokupno njezino djelovanje ne može biti objekt predanja, kao primjerice njezino religiozno izražavanje. Objekt uzajamnog predanja ograničuje se na točno određena djelovanja same osobe, odnosno na njezinu intimnost i sam bračni život.

Osim toga valja primijetiti da se, zbog mnogovrsnih socioloških i kulturnih motiva današnjice, kod supružnika sve više osjeća jedna tendencija da sebi pridržuje određenu međusobnu neovisnost, što posljedično dovodi do slabljenja povezanosti između *zajednice svega života* i cjelovitog *uzajamnog predanja i primanja* kao vlastitosti ženidbene privole.

Na taj međusobni odnos upozorio je već i Kodeks iz 1917. kada, pri govoru o ženidbenoj privoli, ovako određuje: »Pristanak na ženidbu jest čin volje, kojim obadvije stranke međusobno predaju i primaju trajno i isključivo pravo na tijelo, u odnosu na one čine koji su po sebi prikladni za rađanje djece.«¹⁵ A pastoralna konstitucija GS 48 donosi sljedeće: »Tako po ljudskom činu, kojim se supruzi uzajamno predaju i primaju...«¹⁶ Razlika između prvog i drugog izričaja jest u tome što GS 48 donosi samo materijalni objekt ženidbenog ugovora, odnosno same supružnike, a ne precizira formalni objekt istoga, kojega nalazimo u Kodeksu, a to je pravo međusobnog predanja i primanja, trajnog i isključivog, na čine koji su po sebi prikladni za rađanje djece. Zakonik kanonskog prava iz 1983 preuzima nauk Kodeksa iz 1917. o ženidbenoj privoli, ali bez elemenata koji se odnose na trajno i isključivo pravo na tijelo: »ženidbena privola čin je volje kojim muška osoba i ženska osoba neopozivim savezom sebe uzajamno predaju i primaju da uspostave ženidbu.«¹⁷

15 Can. 1081 §2: *Consensus matrimonialis est actus voluntatis quo utraque pars tradit et acceptat ius in corpus, perpetuum et exclusivum, in ordine ad actus per se aptos ad proles generationem.*

16 GS 48: *Ita actu humano, quo coniuges sese mutuo tradunt atque accipiunt.*

17 Can. 1057 §2: *Consensus matrimonialis est actus voluntatis, quo vir et mulier foedere irrevocabili sese mutuo tradunt et accipiunt ad constituendum matrimonium.*

Budući da je naglasak tog kanona Kodeksa 1917 bio samo na »biološkom činu« ženidbe, godinama je doživljavao razne opravdane kritike jer se čin volje ne može svesti samo na taj element, nego treba uzeti u obzir cjelokupnu stvarnost ženidbe u sebi. Stoga je pred kanonistima bio veliki izazov točno odrediti koji bi to bili bitni elementi ženidbene privole, odnosno koji je to minimum kojega zaručnici trebaju htjeti i željeti, barem implicitno, kako bi mogla nastati ženidbena veza. Ako je i bračna ljubav jedan od tih elemenata, je li onda i ona bitan element tog minimuma kao sadržaja privole po kojoj bi došlo do pravnog učinka, to jest do *matrimonium in facto esse*?¹⁸

4. Bračna ljubav u odnosu na predanje i primanje

Iako se bračna ljubav izražava činima međusobnog predanja i prihvaćanja, ona je ipak jedan psihološki fenomen kojega nije moguće podvrgnuti direktnomu imperativu volje supružnika. Istina, ona stvara uvjete po kojima ta ljubav može jačati, rasti i sazrijevati. No, iskustvo svakodnevice pokazuje nam da to nije uvijek tako. Prema tomu, čini se da takva ljubav ne može biti objekt ženidbenog ugovora. Ona je *res facti* koja se ne može preuzeti na pravnom području. Nitko ne može formalno preuzeti pravnu obvezu ljubiti i to specifično bračnom ljubavlju, niti očekivati formalno pravo da bude ljubljen takvom ljubavlju, jer jedan takav fenomen koji nije podložan direktnomu imperativu volje ne može biti objekt prava i obveza.

S druge pak strane, nema nikakvih prepreka pri preuzimanju pravnih obveza koje se manifestiraju u predanju i primanju, koji su po svojoj naravi izričaji bračne ljubavi, a koji tu bračnu ljubav učvršćuju i jačaju. Takvo međusobno predanje i primanje ostvaruje se čak i onda kada bračna ljubav nije toliko jaka, možda je čak i nestala. Nadalje, GS 49 potvrđuje da se bračna ljubav »posebno izražava i usavršuje samim bračnim činom«. ¹⁹ Prema tomu, bračni čin biva predstavljen kao izražajni i usavršujući čin bračne ljubavi.

Nitko ne stavlja u sumnju da prava–obveze na bračne čine pripadaju bitnomu objektu ili, kao minimum, bitnomu elementu objekta ženidbene privole. Čini se da bračna ljubav čini dio objekta prava–obveze na bračne čine. Štoviše, rodila se i ideja da se norma kan. 1081 §2 Kodexa 1917 zamijeni sljedećim tekstom: »čin volje, kojim se predaje trajno i isključivo pravo na čine, koji su po svojoj naravi izražajni i usavršujući čini bračne ljubavi«. Kao prijedlog ne zvuči loše, no otvara se problem kako odrediti koji su to čini koji su po svojoj naravi izražajni i usavršujući čini bračne ljubavi. Osim tog problema, ostaje i nejasnoća tumačenja klauzule drugog dijela kan. 1081 §2 Kodexa 1917: »u odnosu na one čine, koji su po sebi prikladni za rađanje djece«. ²⁰

18 Usp. Javier Hervada, *Studi sull'essenza del matrimonio*, 287–289.

19 GS 49: *proprio matrimonii opere exprimitur et perficitur*.

20 Usp. Mario F. Pompedda, *Studi di diritto matrimoniale canonico*, 97–100.

Bilo kako bilo, objekt prava i obveze na bračne čine su upravo ti čini koji su po svojoj naravi izražajni i usavršujući čini bračne ljubavi i uobičajeno se ostvaruju s takvom ljubavlju, no oni se mogu ostvariti i onda kada bračne ljubavi više nema. Nitko ne može preuzeti ni obvezu ni pravo ostvariti te čine bračnom ljubavlju jer je ona psihološki fenomen koji nije podložan diktatu volje.

Ako to vrijedi za bračne čine koji su, s jedne strane, po svojoj naravi izražajni i usavršujući čini bračne ljubavi, a s druge strane čine bitan element prava i obveza vlastitih ženidbenomu ugovoru, *a fortiori* vrijedi za sva ona uzajamna predanja i primanja kojima ženidbeni drugovi ostvaruju »intimnu zajednicu bračnog života i bračne ljubavi koju je Stvoritelj utemeljio i providio vlastitim zakonima«, a to je zapravo sama ženidbena zajednica.²¹

5. *Tri različite teze*

Kada je riječ o pravnoj važnosti bračne ljubavi i njezinu odnosu prema ženidbi, možemo razlikovati tri različite teze: a) prva se odnosi na *ius ad amorem* ili *pravo na ljubav*, Pavla VI.; b) druga smatra da ljubav nema nikakvu pravnu poveznicu sa ženidbom; c) treća promatra primanje/predanje supružnika kao čin volje.²²

a) Pavao VI. je 9. veljače 1976. u svojem govoru Rimskoj roti prigodom otvaranja sudske godine istaknuo da ženidba postoji neovisno o bračnoj ljubavi te kao takva ostaje ako se spomenuta ljubav ugasi ili nestane. Nakon što su zaručnici izrekli slobodnu privolu, ušli su u jedan viši objektivni red, odnosno u instituciju koja ih nadilazi te više ne ovisi o njima ni u svojoj biti ni u pravu. Ta stvarnost, nastavlja Papa, nije nastala slobodnom ljudskom voljom, nego ju je Bog ustanovio i dao joj vlastite zakone radi dobra samih supružnika, djece i društva.²³

b) Za vrijeme saborske obnove bilo je nastojanja da se poradi na promjeni teze pojedinih rotalnih presuda prema kojima ženidba sklopljena ne zbog ljubavi nego zbog drugih razloga *in suo robore permanet*.²⁴ Međutim, presude Rimske rote pokazuju nam da su rotalni suci izbjegavali pitanje važnosti bračne ljubavi kao sadržaja privole kad je sama privola izrečena prema kanonskim odredbama potrebnim za nastanak valjane ženidbe.

21 Talijanski kanonist Mario F. Pompedda ovako zaključuje tu problematiku: »Eatenus amor in matrimonio essentialis dicitur, quatenus est traditio-acceptatio duarum personarum, atque ideo non affectivus sed effectivus intelligi debet.« U: Mario F. Pompedda, *Incapacitas Adsumendi Obligationes Matrimonii Essentiales*, *Periodica* 75 (1986) 144.

22 Usp. Cormac Burke, *L'oggetto del consenso matrimoniale. Un'analisi personalistica*, Torino, 1997, 57–62.

23 Paulus Pp. VI, »Prorsus igitur negandum est, deficiente quovis elemento subjectivo, cuiusmodi est in primis amor coniugalis, matrimonium non amplius existere ut iuridicam realitatem, quae ortum duxit a consensu semel atque in omne tempus iuridice efficaci. Haec realitas, ad ius quod spectat, esse pergit ex amore minime pendens, eademque permanet, etiamsi amoris affectu plane evanuerit. Coniuges, enim, cum liberum praestant consensum, non aliud faciunt, quam ingrediuntur atque inseruntur in ordinem obiectivum, seu institutum quod eos superat ex eisquae minime pendet nec quoad maturam suam, nec quoad leges sibi proprias.« *AAS* vol. 68 (1976), 207.

24 Usp. c. Quattocolo, 4. veljače 1942, vol 34, 62.

Čini se da je i nakon Sabora Rimski rot ostala pri svom stavu. Naime, iako je poželjna ljubav u braku kako s ljudskog tako i sa psihološkog gledišta, ona nije pravni element za valjanu privolu. Razlog tomu leži u činjenici da je nemoguće pravno–kanonski kvalificirati i kvantificirati bračnu ljubav shvaćenu kao afektivni i romantični osjećaj. Nadalje, kako se može pravno–kanonski obvezati supružnike na tzv. *ius ad amorem*, u kojem to pravo na ljubav postaje obveza ostvariti ga u ženidbi?²⁵

Nastojanja da se »odsutnost bračne ljubavi« ili *ob defectum veri amoris coniugalis* prihvatiti kao temelj za proglašenje ništavosti ženidbe nisu uspjela.²⁶

c) No, ima i presuda koje bračnu ljubav vide u kontekstu uzajamnog predanja i primanja, kao primjerice u presudi *coram Fagiolo*, koji ističe da zajednicu svega života čine uzajamno predanje i primanje muškarca i žene. To predanje proizlazi iz ženidbene privole koja je istinska, autentična i bez pretvaranja, a po kojoj se očituje bračna ljubav. Ono, pak, dovodi do toga da njihova zajednica svega života postaje ekskluzivna, trajna i usmjerena prema prokreaciji.²⁷

Zaključak

Bit bračne ljubavi nije samo u nekoj običnoj privlačnosti ili u nekom unu-tarnjem osjećaju koji se s vremenom može promijeniti, splasnuti, ugasiti, nego je njezina bit u izrečenoj volji samih supružnika koja ih upućuje jedno na drugo, odnosno na uzajamno dobro. Po toj bračnoj ljubavi supružnici ostvaruju svoj poziv i poslanje da zajednicu svega života njeguju i hrane. Međutim, zbog raznih negativnih pritisaka današnjeg društva, kulture i mentaliteta, često se događaju deformacije i patologije bračne ljubavi koje potresaju temelje bračne ljubavi i ženidbene zajednice. Stoga se u javnom mnijenju sve više čuju promišljanja da ženidba traje dok traje bračna ljubav te da je jedina svrha bračnih čina vlastito egoistično zadovoljstvo bez spremnosti na radanje i odgajanje potomstva. Posljedično tomu, mnogi smatraju da je njihov brak/ženidba prestao postojati jer više nema one ljubavi zbog koje su i izrekli svoju ženidbenu privolu.

Takva su nam promišljanja i stavovi bili poticaj da ovim radom svratimo pažnju na teološku i kanonsko–pravnu utemeljenost bračne ljubavi u svjetlu ženidbene privole. Na temelju analize njihova značenja i međusobnog odnosa možemo zaključiti sljedeće: bračna ljubav nema nikakvu pravnu težinu na bitnu strukturu ženidbe, nego je riječ o jednom ne–pravnom elementu s obzirom na ženidbeni ugovor. Ukoliko je ženidbena privola valjana izrečena, kasniji nestanak bračne

25 Usp. c. Bonet, 4. lipnja 1968, vol. 60, str. 408; c. Fagiolo, 18. listopada 1968, ib., str. 693; c. Pinto, 30. lipnja 1969, vol. 61, str. 902; c. Parisella, 13. studenog 1969, ib., str. 987; c. Mercieca, 24. listopada 1970, vol. 62, str. 933, etc.

26 c. Pinto, 30. srpnja 1969, vol. 61, str. 902; srpanj, 1977, vol. 69, str. 402; c. De Jorio, 10. siječnja 1973, vol. 65, str. 12–13; c. Parisella, 22. veljače 1973, vol. 65, str. 138–139; c. Agustoni, 5. lipnja 1974, vol. 66, str. 411; c. Fiore, 16. srpnja 1974, vol. 66, str. 554–555; c. Egan, 22. travnja 1982, vol. 74, str. 207; 9. prosinca 1982, vol. 74, 616–618.

27 Usp. c. Fagiolo, 30. listopada 1970, vol. 62, str. 984.

ljubavi nema više nikakvog utjecaja na nju. Bračna ljubav može biti motivirajući razlog za ženidbu ali ne i bit ženidbe. Ne može postojati izričito pravo na ljubav, nego pravo na određene vanjske čine koji su posljedica te ljubavi, a koji se oslikavaju kroz *tria bona* — dobro supruga, dobro vjernosti i dobro potomstva.

Ipak, bračnoj ljubavi ne oduzima se njezina važnost i dostojanstvo jer se bogatstvo ženidbe ne iscrpljuje samo u njezinim pravnim elementima, a bračna ljubav ima veliku i nezamjenjivu ulogu u samom životu supružnika. Ukoliko supružnici nastoje međusobno se pomagati i usavršavati, ukoliko nastoje jedno drugomu biti potpora u svakodnevnim izazovima, tada će i njihova bračna ljubav sazrijevati i jačati u zajednici svega života, u ženidbi.

*The Interrelationship between Conjugal Love (amor conjugalis) and Matrimonial Consent (consensus matrimonialis) according to GS and CIC**

Zdenko Ilić**

Summary

One of the main issues facing our modern culture and society concerns the role of human love in choosing one's future partner for the union called matrimony. To be more specific, what does conjugal love have to do with and how does it influence matrimonial consent? In order to respond to these and similar questions, the author puts forth assertions from the Second Vatican Council and analyses sections 48–51 on conjugal love regarding the purposes of matrimony as presented in the Pastoral Constitution Gaudium et Spes. Furthermore, the author explains the canonical relationship between conjugal love and matrimonial consent based on the current Code of Canon Law. In conclusion, some concrete answers are given which may give us a better understanding of the role and the importance of conjugal love in marriage.

Key words: conjugal love (amor conjugalis), matrimonial consent (consensus matrimonialis), matrimony, Gaudium et Spes, canonical matrimonial law

* *GS* — *Gaudium et Spes* (Joy and Hope), Pastoral Constitution of the Second Vatican Council; *CIC* — *Codex Iuris Canonici* (The Code of Canon Law).

** Zdenko Ilić, Ph.D., The Catholic Faculty of Theology in Đakovo, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia. E-mail: zdenko.ilic@os.t-com.hr